

VU Research Portal

University Entrepreneurship Education in Tanzania

Mwasalwiba, E.S.

2012

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Mwasalwiba, E. S. (2012). *University Entrepreneurship Education in Tanzania: Teaching Context, Students Profiles, Expectations and Outcomes*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

NEDERLANDSE SAMENVATTING

ACADEMISCH ONDERNEMERSCHAPSONDERWIJS IN TANZANIA: Onderwijsomgeving, Studentenprofielen, Verwachtingen en Uitkomsten

Introductie

Ondernemerschapsonderwijs trekt de aandacht van velen. De afgelopen decennia zijn onderwijsprogramma's op dit gebied als paddenstoelen uit de grond geschoten, wat een enorme inzet van middelen met zich mee heeft gebracht. De reden hiervoor is het stimuleren van nieuwe bedrijvigheid, wat weer zou moeten leiden tot nieuwe banen, innovatie en algemene verbetering van de concurrentiekracht. De aantallen deelnemende studenten zijn snel toegenomen en met de groeiende populariteit ontstond ook het academische debat. Vraagstukken die opgehelderd moeten worden variëren van het populaire debat of ondernemers op de universiteit kunnen worden 'gemaakt', tot meer praktische vragen over de effectiviteit en efficiëntie van de momenteel gehanteerde onderwijsmethoden (Fayolle, Gailly, & Lassas-Clerc, 2006; Hannon, 2006).

Deze studie richt zich op het meten van het effect van ondernemerschapsonderwijs zoals daar door universiteiten wordt aangeboden. De studie is uitgevoerd in Tanzania waar het stimuleren van ondernemerschap onder afgestudeerden onderdeel vormt van de nationale ontwikkelingsagenda (URT, 1999b), wat in het afgelopen decennium geleid heeft tot herziening van de curricula en de introductie van ondernemerschapsonderwijs in vrijwel alle opleidingen. Onder invloed van dalende aantallen ondernemende afgestudeerden (zie bijvoorbeeld Al-Samarrai and Bennell, 2003; Mukyanuzi, 2003), deelt Tanzania de mondiale bezorgdheid over de mate waarin ondernemerschapsonderwijs leidt tot vruchtbare resultaten. In deze studie staat daarom de volgende vraag centraal: *“Wat is de invloed van het academische ondernemerschapsonderwijs in Tanzania op de ondernemende intenties van studenten, en welke kenmerken van academisch ondernemerschapsonderwijs hinderen en faciliteren hun aantrekking tot ondernemerschap als een mogelijke carrière”*

Deze vraag is opgesplitst in 4 deelvragen die elk de basis vormen van een van de hoofdstukken in dit proefschrift.

1. Wat zijn, in het algemeen, de doelstellingen, onderwijsmethoden, en impactindicatoren die gehanteerd worden in het ondernemerschapsonderwijs?
2. Wat betekent het voor een afgestudeerde om ondernemer te worden in de Tanzaniaanse context en wordt dit proces weerspiegeld in het ondernemerschapsonderwijs dat aan universiteiten in Tanzania wordt aangeboden?
3. Wat probeert men te bereiken met het ondernemerschapsonderwijs dat wordt aangeboden aan Tanzaniaanse universiteiten en hoe worden deze doelen vormgegeven?
4. In welke mate en op welke wijze beïnvloedt het academische ondernemerschapsonderwijs in Tanzania de attitudes, percepties en intenties van studenten ten aanzien van ondernemerschap als carrièremogelijkheid?

De belangrijkste drijfveer achter deze studie is de meting van de effecten van ondernemerschapsonderwijs in Tanzania. De studie heeft tot een aantal belangrijke theoretische en praktische implicaties, voor zowel de Tanzaniaanse context als het bredere veld van ondernemerschapsonderwijs, geleid. De studie is gebaseerd op een aantal bestaande wetenschappelijke concepten en theorieën zoals de theorie van gepland gedrag (theory of planned behavior TBP, Ajzen, 1991), inbedding (entrepreneurial embeddedness; Kloosterman, 2003), en het 3 p model van onderwijs en leren (3-P model of education and learning; Biggs, 2003). De resultaten van het empirische onderzoek bieden enerzijds een aantal theoretische en praktische inzichten met betrekking tot de relevantie en bruikbaarheid van deze concepten en theorieën binnen de specifieke (lokale) context van het onderzoek en stellen anderzijds bestaande inzichten ter discussie. In praktische termen draagt deze studie ten eerste bij aan de karakterisering van het onderwijsmodel dat in Tanzania wordt gehanteerd voor het doceren van ondernemerschapsonderwijs aan universiteiten en de mate waarin dit leidt tot succes (in termen van de vooraf vastgestelde leerdoelen). Ten tweede leidt deze analyse van het onderwijsmodel tot het verkrijgen van een beter inzicht in de factoren die het behalen van de leerdoelen faciliteren dan wel in de weg staan, deze inzichten staan vervolgens aan de basis van suggesties voor verbeteringen die beleidsmakers, onderwijsontwikkelaars en docenten kunnen doorvoeren.

Conceptueel raamwerk

Zoals hierboven opgemerkt, baser ik mij in deze studie op drie centrale theoretisch concepten namelijk: het 3P model van onderwijs en leren (Biggs, 2003); de theorie van gepland gedrag (TpB) (Ajzen, 1991); de het conceptinbedding (cf. Kloosterman, 2003) Deze drie elementen worden samengebracht in een theoretisch raamwerk waarin het ondernemerschapsonderwijs wordt beschouwd als een onderwijs- en leermodel (weergegeven door het 3 P model) dat er op gericht is studenten te beïnvloeden (in termen van attitudes, percepties en intenties in de theorie van gepland gedrag). Zowel het academische ondernemerschapsonderwijs als de profielen van de studenten worden echter beïnvloed door contextuele factoren, die fungeren als enablers en remmers voor de effectiviteit van het onderwijs en de uiteindelijke loopbaanontwikkeling van afgestudeerden. Met andere woorden de inbedding van de deelnemers heeft gevolgen voor de uitkomsten.

Dataverzameling en analysemethoden

De data is verzameld bij vier hoger onderwijsinstellingen in Tanzania namelijk Mzumbe University, Sokoine University of Agriculture (in Morogoro), het Institute of Finance Management het College of Business Education (beide in Dar es Salaam). Het onderzoek is gebaseerd op een gemengd onderzoeksdesign waarin zoals kwalitatieve als kwantitatieve data zijn verzameld in overeenstemming met de onderliggende onderzoeksvragen. Meer concreet is een semigestructureerde literatuurreview uitgevoerd ter beantwoording van de eerste onderzoeksvraag in hoofdstuk 2 waarin het doel was om de 'state-of-the-art' in het mondiale ondernemerschapsonderwijs vast te stellen. De tweede onderzoeksvraag, die ten grondslag lag aan hoofdstuk 3, is op kwalitatieve wijze benaderd op basis van een 'story-telling' methode waarin 10 Tanzaniaanse ondernemers met een academische opleiding zijn geïnterviewd. Hoofdstuk 4 (gericht op de derde onderzoeksvraag) had als doel het karakteriseren van het Tanzaniaanse ondernemerschapsklimaat in kaart te brengen en daartoe zijn zowel kwalitatieve als kwantitatieve data verzameld waaronder documenten, interviews met studenten, docenten en beleidsmaker, en een survey onder studenten. Hoofdstuk 5, dat gericht was op het beantwoorden van de laatste onderzoeksvraag is geheel gebaseerd op data die verzameld zijn via een vragenlijst die op twee momenten (voor en na de cursus) is afgenomen onder in totaal 932 studenten (wat 433 bruikbare matches opleverde).

In de analysefase is de kwalitatieve data (waaronder de interviewtranscripten, de literatuur en de documenten) op inhoud geanalyseerd door middel van het thematisch observeren van terugkerende onderwerpen die de basis vormden voor kwalitatieve interpretatie en conclusies. Om deze analyses te systematiseren is in hoofdstuk 3 gebruik gemaakt van NVIVOTM software. Voor de statistische analyse van de kwantitatieve gegevens voor hoofdstuk 4 en 5 is gebruik gemaakt van SPSS voor het uitvoeren van descriptieve analyse, correlatie analyse, t-testen en meervoudige regressie.

Algemene conclusies

Op het eerste gezicht lijkt het eerste deel van de centrale onderzoeksvraag positief beantwoord te kunnen worden. Het Tanzaniaanse ondernemerschapsonderwijs blijkt redelijk succesvol in het beïnvloeden van de ondernemende intenties van studenten. Hoewel de invloed van het ondernemerschapsonderwijs op ondernemende intenties van studenten centraal stond in dit onderzoek, is ook breder gekeken naar de leerverwachtingen die studenten hadden, de mate waarin het onderwijs aan deze verwachtingen voldoet en het effect daarvan op de aantrekkingskrachten van verschillende type loopbanen (als werknemer of als zelfstandig ondernemer). Uit verschillende metingen onder de studenten blijkt er een duidelijke toename in zowel de aantrekkingskracht van ondernemerschap als een loopbaanoptie, als ook de intentie om op enig moment na het afstuderen voor zichzelf te beginnen, naar voren te komen. Wel tonen de metingen na afloop van de cursussen aan dat het academische ondernemerschapsonderwijs niet aan de hoge leerverwachtingen van de studenten voldoet. Dit is enigszins paradoxaal en roept een belangrijke vraag op over de manier waarop studenten zowel de verdiensten van een cursus als hun eigen capaciteiten beoordelen. Niettemin kan de ontevredenheid van studenten over de gevolgde cursussen waarschijnlijk verklaard worden op basis van hun ingangprofiel. Dit ingangprofiel suggereert dat studenten voorafgaand aan de cursussen al behoorlijk wat kennis over en ervaring met ondernemerschap hadden via zowel hun ouders als door eigen ervaringen. Mede hierdoor komen studenten niet alleen met positieve attitudes ten aanzien van ondernemerschap binnen, maar ook met (te) hoge verwachtingen van de cursussen. Hierdoor blijkt het onmogelijk voor de opleidingen om op dit vlak nog positieve significante effecten op te leveren.

Om dit beter te begrijpen is het zinnig terug te grijpen op een veelgebruikte indeling van soorten ondernemerschapsonderwijs namelijk onderwijs *over* ondernemerschap (gericht op het begrijpen van de aard en functie van ondernemerschap); onderwijs *voor* ondernemerschap (gericht op het aanleren

van vaardigheden die studenten in staat moeten stellen zelf te ondernemen); en onderwijs *in* ondernemerschap (door studenten in de praktijk te laten werken met of in een onderneming) (Kirby, 2004). Zoals uit deze studie blijkt, stellen de meeste betrokkenen in Tanzania ondernemerschap gelijk aan het oprichten van een eigen nieuw bedrijf waaruit volgt dat in het onderwijs de nadruk moet liggen op de ontwikkeling van persoonlijke vaardigheden die studenten in staat moeten stellen om voor zich zelf te beginnen en dus het leren voor ondernemerschap. Uit het onderzoek komt echter duidelijk naar voren dat zowel docenten als studenten onvoldoende vertrouwen hebben dat dit haalbaar is. Dit impliceert vervolgens dat het gemeten succes vooral betrekking heeft op hetgeen docenten bereiken met het in deze context van minder belang geachte leren over ondernemerschap.

Met betrekking tot het tweede deel van de centrale onderzoeksvraag kan worden geconcludeerd dat het Tanzaniaanse model van ondernemerschapsonderwijs gekenmerkt wordt door een aantal factoren die de effectiviteit positief danwel negatief beïnvloeden. In het algemeen zien we dat het ondernemerschapsonderwijs van de grond is gekomen als gevolg van duidelijk beleid (het resultaat van veranderingen in de politieke arena) die de algemene beeldvorming en steun van verschillende belanghebbenden (policy, ontwikkelingspartners, wetenschappers, de media, studenten etc) hebben beïnvloed.

Zoals in deze thesis beschreven hebben deze veranderingen niet alleen positieve invloed gehad op de ontwikkeling van het ondernemerschapsonderwijs aan universiteiten maar hebben zij ook bijgedragen aan de toegenomen druk op universiteiten om zaken als ondernemerschapsonderwijs in hun curriculum op te nemen. Zoals opgemerkt, zijn er meer investeringen gepleegd in het veld van ondernemerschap in de vorm van het trainen van docenten (zowel op masters als op doctoraal niveau) en onderzoeksinspanningen. Zoals in de vorige paragraaf opgemerkt profiteert het Tanzaniaanse academische ondernemerschapsonderwijs van een studentenpopulatie die zeer positief staat ten opzichte van ondernemerschap. Over het algemeen blijkt het profiel van de studenten meer ondernemend dan wordt opgemerkt door de docenten. Dit instroomprofiel biedt een prima uitgangspunt voor het interventieproces. Hoewel deze studie de oorsprong van deze positieve attitudes ten aanzien van ondernemerschap niet in kaart heeft gebracht, lijkt het er op dat het verbeterde ondernemerschapsklimaat een rol speelt in het beeld dat studenten hebben over de haalbaarheid van ondernemerschap. Dit kan gezien worden als een bevorderende factor bij het aanbieden van onderwijs waarin studenten het idee kunnen ontwikkelen dat zij succesvol kunnen ondernemen, mogelijkheden kunnen identificeren ten aanzien van het aantrekken van startkapitaal,

van nieuwe lokale en internationale marktkansen leren zien en leren werken met het verbeterde administratieve- en belastingsysteem.

Als we naar de negatieve kant kijken, zien we dat het ondernemerschapsonderwijs niet alleen last heeft van de standaard problemen waar Tanzaniaanse universiteiten mee worstelen, maar ook gekenmerkt wordt door een aantal hindernissen die de prestaties beperken. Een vergelijking van overheidsdocumenten en de documentatie van universiteiten maakte de dilemma's i betreffende het definiëren van de doelstellingen van het academisch ondernemerschapsonderwijs duidelijk. Universiteiten hebben duidelijk problemen met het vertalen van de beleidsdoelstellingen in concrete onderwijsdoelen, vooral waar het gaat om de nadruk op het creëren van nieuwe starters. Ook blijkt er binnen universiteiten een mismatch te bestaan tussen de officiële cursusdoelstellingen en de onderwijsdoelen die de individuele docenten hebben. Dit kan leiden tot gebrekkige afstemming tussen onderwijsdoelen, onderwijsmethoden, beschikbare faciliteiten, de lengte van de cursussen en de toetsmethoden. Zo blijkt bijvoorbeeld dat een cursus die een semester duurt als doelstelling het onderwijs voor ondernemerschap te hebben, terwijl de lesmethode gebaseerd is op colleges en groepsdiscussies en de tentaminering uit schriftelijke examens bestaat.

Het onderzoek toont tevens aan dat docenten een beperkt inzicht hebben in de instroomprofielen van studenten. In deze studie wordt dit gezien als een van de belangrijkste belemmeringen die hebben geleid tot de ontevredenheid van studenten over de verdiensten van de opleiding. Een beter inzicht in de studentprofielen zal docenten in staat stellen aanpassingen door te voeren op zowel de onderwijsmethoden als de nadruk te leggen op specifieke leeractiviteiten door de studenten aan te spreken op hun behoeften en langgekoesterde ideeën over het onderwerp aan te spreken en hen het vertrouwen te geven dat zij de daadwerkelijke uitdagingen die in de praktijk op hen af zullen komen het hoofd kunnen bieden.

Een andere duidelijke hindernis, zoals naar voren kwam uit de interviews met de afgestudeerden, betreft de beperkte relatie tussen ondernemerschapsonderwijs zoals dat aan de universiteit wordt aangeboden en de praktijk waarin ondernemers opereren. Cursussen worden niet contextueel afgestemd met het lokale ondernemerschapsklimaat. Dit is het gevolg van de gebrekkige contacten met het bedrijfsleven en beperkte betrokkenheid van lokale ondernemers en andere mensen uit de praktijk in zowel het ontwerp als het geven van de cursussen. Dit draagt er toe bij dat de invloed van het ondernemerschapsonderwijs mogelijk oppervlakkig van aard blijkt te zijn omdat studenten

nauwelijks in staat zullen zijn om hun ondernemende intenties in de praktijk te brengen als zij geconfronteerd worden met de uitdagingen in de omgeving.

Vermeldenswaardig is dat zowel het ondernemerschapsonderwijs als de afgestudeerden opereren in een niet zo vriendelijke omgeving. Hoewel er duidelijke verbeteringen in het ondernemerschapsklimaat naar voren zijn gekomen uit de contextanalyse, hebben deze verbeteringen nog niet geleid tot een stimulerende omgeving (zoals in Europa en Noord-Amerika). Dit maakt dat het gebruik van tekstboeken en andere studiematerialen die uit dat soort regio's komen niet noodzakelijkerwijze geschikt zijn voor toepassing in Tanzania. Voor de ontwikkeling van een passend pedagogisch concept betekent dit twee zaken: Ten eerste dat er meer aandacht moet komen voor de lokale situatie zodat studenten in hun onderwijsactiviteiten worden voorbereid op de omgeving waarin zij daadwerkelijk zullen moeten opereren. Ten tweede dat beleidsmakers die zich bezig houden met het promoten van ondernemerschapsonderwijs relevante interventies zullen voorbereiden en implementeren die op macroniveau bijdragen aan de ontwikkeling van een beter ondernemerschapsklimaat zodat de ondernemende intenties die in het onderwijs worden ontwikkeld, ook daadwerkelijk tot bloei kunnen komen als de cursisten zijn afgestudeerd.

Methodologische beperking en suggesties voor vervolgonderzoek

Zoals voor de meeste effectmetingen geldt, zou het achteraf beter zijn geweest als er gebruik was gemaakt van een controlegroep bestaande uit studenten die geen onderwijs op het gebied van ondernemerschap volgt. Ook het gebruik van een longitudinaal design waarin afgestudeerden over langere tijd in hun carrière gevolgd worden was raadzaam geweest. Een dergelijke opzet zou bijdragen aan de ontwikkeling van meer gedetailleerde inzichten van de duurzaamheid van de impact van ondernemerschapsonderwijs aan universiteiten in Tanzania. Ook zou dit in de loop van de tijd bijdragen aan concreter begrip van de ontwikkeling van ondernemende intenties

Referenties

Al-Samarrai, S., & Bennell, P. (2003). *Where Has All the Education Gone in Africa?: Employment Outcomes Among Secondary School and University Leavers*: Institute of Development Studies at the University of Sussex.

Ajzen, I (1991) The theory of Planned Behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50 (2):179 – 211

Biggs, J. (2003). *Teaching for quality learning at university: what the student does* (2nd ed.). Buckingham: UK The Society for Research into Higher Education & Open university Press.

Fayolle, A., Gailly, B., & Lassas-Clerc, N. (2006). Assessing the impact of entrepreneurship education programs: a new methodology. *Journal of European Industrial Training*, 30(9): 701-720.

Hannon, P. D. (2006). Teaching pigeons to dance: sense and meaning in entrepreneurship education. *Education+ Training*, 48(5): 296-308.

Kirby, D. (2004). Entrepreneurship education: can business schools meet the challenge?, *Education + Training*, 46(8/9):510-19

Kloosterman, R. (2003). Creating opportunities. Policies aimed at increasing openings for immigrant entrepreneurs in the Netherlands. *Entrepreneurship and Regional Development*, 15(2): 167-181.

Mukyanuzi, F. (2003). Where has all the education gone in Tanzania. *Employment outcomes among secondary school and university leavers. Dar es Salaam, DfID.*

URT. (1999b). *The Tanzania Development Vision 2025*, . Dar es Salaam, Tanzania: Planning Commission.